

Er det liberale demokrati i krise?

Af Jacob Mchangama

Har de seneste 70 års relative stabilitet med successive ‘demokratiseringsbølger’ blot været en gylden parentes i verdenshistorien, der langsomt vil blive afløst af en mere autoritær eller anarkisk verdensorden?

Optimisten vil insistere på at tænde for det lange snarere end det korte historiske lys. Demokratiet – i dets mange varianter – er den mest udbredte styreform i dag. I 1916 var der 13 demokratier i verden mod små 90 i dag, om end mange af disse er langt fra liberale demokratier. Med undtagelse af perioden fra 1933-1943, hvor antallet af demokratier blev mere end halveret fra 20 til 9, har der ikke været større dramatiske udsving på en kurve, hvis tendens har været opadgående med stejle kurver under de hidtidige tre demokratiseringsbølger.

Set i det perspektiv kan den nuværende stabilisering og beskedne nedgang i antallet af demokratier (se nedenfor) betragtes som et insignifikant statistisk udsving, der ikke skal tillægges større vægt i det samlede billede af demokratiets – hidtidige – globale sejrsrue. Dertil skal lægges, at vi rent faktisk lever i en historisk fredelig tid. På en lang række parametre

er menneskelige patologier som vold, mord, krig og borgerkrig reduceret drastisk.

Det demonstrerer Harvard-forskeren Steven Pinker i sin bog *The Better Angels of Our Nature* med et udtømmeligt arsenal af data og grafer samt fængende historiske eksempler på, hvorledes menneskeheden – særligt i Vesten – opfører sig langt mere civiliseret, fredeligt og empatisk end tidligere generationer af homo sapiens. Der er god grund til at antage, at demokratiseringsbølgerne er en væsentlig medvirkende faktor til denne positive udvikling.

Det korte perspektiv

Men fra et kort historisk perspektiv er der grund til en vis grad af pessimisme. Mens antallet af demokratier har ligget relativt stabilt med en svag nedadgående kurve i de seneste 10 år, har der været en signifikant negativ trend i forhold til graden af respekt for borgerlige og politiske rettigheder.

Ifølge Freedom House's seneste 'Freedom of the World'-rapport gik respekt for borgerlige og politiske rettigheder tilbage i 72 lande i 2015, mens kun 43 lande oplevede en fremgang. Det udgør det største

Jacob Mchangama, jurist og samfundsdebattør. I perioden 2008-2013 chefjurist i tænketanken CEPOS og nu direktør i tænketanken Justitia.

Putins Rusland og Erdogans Tyrkiet er de mest markante eksempler på stater, der har fjernet sig stadig længere væk fra de demokratiske idealer, som man i Vesten håbede, de ville omfavne.

enkelte tilbageslag for disse værdier, siden denne negative udvikling begyndte i 2005. I hele perioden 2005-2015 har 61 lande oplevet en øget respekt for borgerlige og politiske frihedsrettigheder, mens 105 er gået tilbage. Ifølge Freedom House er det særligt ytringsfrihed og retsstatsprincipper (rule of law), der er påvirket af disse demokratiske tilbageslag.

Selvom udviklingen er gået værst ud over Afrika og Mellemøsten, har den også ramt nøglelande, der med en vis ret kan anses for afgørende i forhold til at vurdere, hvor robust idéen om demokratiets globale udbredelse og konsolidering egentligt er.

Putins Rusland og Erdogans Tyrkiet er de mest markante eksempler på stater, der har fjernet sig stadig længere væk fra de demokratiske idealer, som man i Vesten håbede, de ville omfavne, for dermed at opnå civilisationsbærende demokratiske brohoveder i henholdsvis Eurasien og den muslimske verden.

Men også afrikanske succeshistorier som Botswana og i særdeleshed Mali har bevæget sig i den forkerte retning. I Latinamerika er Venezuela tæt på et sammenbrud, og dets ideologiske ligesindede i Ecuador og Bolivia strammer nettet. Læg hertil Kinas autoritære alternativ til vestligt demokrati, der har sikret både stabilitet og velstand uden at bygge på en grobund af liberalitet, og på den måde udfordret selve fortællingen om demokratiets overlegenhed i forhold til andre modeller.

Selv i det demokratiske Europa er lande som Polen og Ungarn begyndt at stille

spørgsmålstegn ved det liberale demokrati i både retorik og praksis. Det er også karakteristisk, at der i Vesten synes at være en faldende tillid til demokratiets vitalitet og stigende støtte til bevægelser og partier, der nok er demokratiske af navn, men hvis politiske ideologier og programmer ofte indeholder markante brud med den liberale del af den demokratiske orden.

Selv hvis man foretrækker det lange og optimistiske historiske lys, er der dog næppe noget naturligt over demokratiseringsbølgerne og det markante fald i omfanget af vold og krig, menneskehedens lange autoritære og voldelige historie taget i betragtning. Og der er derfor gode grunde til i hvert fald at overveje, om vi står ved slutningen snarere end midt i en gylden epoke. Og hvad vi i givet fald kan gøre for at sikre disse lykkelige omstændigheders fortsættelse, eller i det mindste forlænge forfaldsperioden og udskyde det brutale klimaks.

En international retsorden

For et lille land som Danmark er det selvsagt særdeles begrænset, hvad dansk udenrigspolitik kan afstedkomme i forhold til at forme og konsolidere de værdier, der dominerer den internationale verdensorden. Særligt i en tid, hvor den geopolitiske magtbalance recalibreres fra nord-vestlig dominans til stigende syd-østlig indflydelse. Det var netop Danmarks rolle i denne nye og endnu ikke færdigt formede verdensorden, som ambassadør Peter Taksoe-Jensen adresserede i den nyligt udgivne redegørelse *Dansk diplomati og forsvar i en brydningstid*.

Her fastslår Peter Taksøe-Jensen, at “Danmark skal fortsat fremme den internationale retsorden og universelle menneskerettigheder med udgangspunkt i en klart kommunikeret og forudsigelig værdipolitisk profil og dialog med partnerlande”, samt, at “Danmark drager fordel af internationale strukturer og spilleregler, der sikrer mindre lande en plads om bordet, når internationale beslutninger træffes og fastlægger regler for stormagternes indflydelse og ageren. Særligt EU, NATO og FN er afgørende for dansk økonomi og udenrigs- og sikkerhedspolitik samt fremme af globale goder. International retsorden og menneskerettigheder kan især fremmes gennem EU og FN”.

Det er utvivlsomt rigtigt, at en international retsorden med en vis grad af forudsigelighed og fælles spilleregler for handel, grænsedragninger, krigsførelse med videre er afgørende for en småstats evne til at trives i en verden, hvor stormagter med lethed kunne fjerne Danmark som selvstændig stat fra verdenskortet eller gøre Danmark til en vasalstat. Særligt hvis den internationale retsorden afspejler de værdier, som en småstat og dens væsentligste allierede selv bygger på.

På papiret er det derfor rigtigt, at FN-systemet fremmer den internationale retsorden og menneskerettigheder. FN Pagtens præambel fastslår bl.a., at medlemsstaterne bekræfter “*troen paa fundamentale menneskerettigheder, paa menneskets personlige værdighed og værd, paa mænds og kvinders saavel som store og smaa nationers lige rettigheder,*” ligesom respekten for menneskerettigheder og fundamentale frihedsrettigheder nævnes i en række af Pagtens artikler – herunder artikel 1 om selve FN’s formål og grundsætninger. På samme måde udgør menneskerettigheder

en del af EU’s grundlæggende værdier og har endog fundet plads i EU’s retligt bindende Charter om Grundlæggende Rettigheder, ligesom Europarådets Europæiske Menneskerettighedskonvention har fået status af en væsentligt fælleseuropæisk retskilde.

Selvom FN’s menneskerettighedssystem kontinuerligt bliver udbygget, synes der altså ikke at være tegn på, at det modvirker udviklingen i retning af mindre respekt for menneskerettigheder eller til udkrystallisering af en international retsorden med basale og klare spilleregler baseret på fælles værdier.

FN og menneskerettighederne

Men forestillingen om, at særligt FN-systemet udgør en egentlig international retsorden med væsentlig normativ gennemslagskraft på landeniveau synes at hvile på et spinkelt grundlag. I hvert fald når det gælder menneskerettigheder.

Politologer har i de seneste år beskæftiget sig med spørgsmålet om, hvorvidt ratificering af internationale menneskerettighedskonventioner medfører konkrete forbedringer af menneskerettighedssituationen i de ratificerende lande. Resultatet er nedslående. For med undtagelse af lande, der allerede er liberale demokratier og visse lande i demokratisk transition, finder samfundsvidenskaben ikke nogen korrelation mellem ratificering af menneskerettighedskonventioner og udbredelse af frihed og retssikkerhed (Haffner-Burton 2014).

Det er også klart, at selve infrastrukturen i FN’s menneskerettighedssystem ligger ganske langt fra, hvad der med rette kan betegnes som en ‘international rets-

orden'. Ud over at hverken konventionsorganerne, special rapporteurs, Menneskerettighedsrådet eller FN's Højkommissær for Menneskerettigheder kan træffe bindende foranstaltninger, opererer systemet i vidt omfang ganske selektivt.

Menneskerettighedsrådet har eksempelvis aldrig vedtaget en resolution med kritik af Kina, Saudi-Arabien eller Rusland, på trods af de systematiske overgreb mod grundlæggende menneskerettigheder, der foregår i disse lande.

Det er også svært at forestille sig, at USA skulle blive udsat for en kritisk resolution på grund af landets omfattende internationale overvågning som afsløret af Snowden-lækket. Med vetomagt til Rusland og Kina udgør FN's Sikkerhedsråd heller ikke nogen garant for en liberal international retsorden.

Endvidere er det også klart, at den geopolitiske udvikling, hvor Vesten har mistet både absolut og relativ magt til fordel for lande på den syd-østlige del af kloden, har sat sit præg på den internationale menneskerettighedsarkitektur.

FN's Menneskerettighedsråd består i dag af 18 lande, der er 'frie' i henhold til Freedom House's terminologi, mens 18 er 'delvist frie', og hele 11 er 'ikke-frie', inklusive Rusland, Saudi Arabien, Kina, Vietnam, Cuba og Etiopien.

I Menneskerettighedsrådet bliver der vedtaget stadigt flere resolutioner så som 'Menneskerettigheder og Udlandsgæld', 'International Solidaritet' og 'Klimaforandringer', der har meget lidt at gøre med en mere traditionel opfattelse af menneskerettigheder.

Det er karakteristisk, at sådanne resolutioner ofte bliver fremsat og støttet af ikke-demokratiske lande som eksempelvis Cuba, der derimod ofte er skeptiske over

for mere traditionelle emner som ytrings- og forsamlingsfrihed og landespecifikke resolutioner, der kan medføre kritik af bestemte lande for specifikke krænkelser og danne mere præcise normer, som FN's stater skal overholde.

Dermed er en række ikke-demokratiske og semidemokratiske stater i vidt omfang lykkedes med at udvande det menneskerettighedsbegreb, som understøtter det liberale demokrati. Med disse 'nye' rettigheder i hånden kan diktaturstater pege fingre ad vestlige demokratier og påstå, at disse ikke er bedre end de stater, som de kritiserer for at knægte fundamentale frihedsrettigheder, fordi de selv handler i strid med 'retten til international solidaritet', hvad end dette må betyde i praksis.

Denne agenda understøttes af FN-systemets officielle position om, at alle menneskerettigheder er 'udelelige', hvorfor der ikke kan gøres forskel på de enkelte rettigheder.

Men dermed trivialiseres menneskerettighederne og ændres fra at være bærere af de værdier, der understøtter det liberale demokrati med retsstat og frihedsrettigheder, til at omfavne og legitimere alternative styreformere, herunder langt mere autoritære af slagsen. Selvom liberale demokratier ofte har været kritiske over for og stemt imod denne dagsorden, har man i vidt omfang også spillet med og ladet omfanget af de menneskerettighedsnormer, som udgør en så væsentlig del af 'den internationale retsorden' vokse sig så stort, at den normative vægt af internationale menneskerettigheder er blevet udvandet.

I FN-regi findes eksempelvis 16 retligt bindende menneskerettighedsinstrumenter indeholdende 667 bestemmelser (Verdirame & Mchangama 2013). Antallet af 'special procedure'-mandater var ved

Menneskerettighedsrådets opstart i 2006 på 41, mens der i dag findes 56 (Freedman & Mchangama 2016). Fortsætter udviklingen i samme tempo, vil der være 100 mandater i 2030. Ud over en udvanding af menneskerettighedsbegrebets liberale kerne, fører denne udvikling også til, at de notorisk knappe ressourcer bliver spredt så tyndt, at den samlede gennemslagskraft bliver mindre.

Selvom FN's menneskerettighedssystem kontinuerligt bliver udbygget, synes der altså ikke at være tegn på, at det modvirker udviklingen i retning af mindre respekt for menneskerettigheder eller til udkrystallisering af en international retsorden med basale og klare spilleregler baseret på fælles værdier. Måske endda tværtimod.

Helsingfors-erklæringen

Det internationale menneskerettighedssystemets relative impotens over for eroderingen af grundlæggende frihedsrettigheder står i kontrast til to markante perioder, hvor systemet – i hvert fald indirekte – fik en signifikant indflydelse.

Den måske fineste stund for FN's Menneskerettighedssystem var rollen, det spillede via referencen til både Konventionen om Borgerlige og Politiske Rettigheder og Konventionen om Økonomiske, Sociale og Kulturelle Rettigheder i Helsingfors-erklæringen fra 1975, der – på papiret – forpligtede de kommunistiske stater til at respektere grundlæggende menneskerettigheder.

Det gav dissidenter bag Jerntæppet vigtige holdepunkter og moralsk opbakning i forhold til deres kommunistiske undertrykkere. Og begge konventioner udgør da også den normative reference i det berømte Charter 77, udfærdiget og under-

skrevet af tjekkoslovakiske dissidenter med Vaclav Havel i spidsen.

Samtidig opstod der en bred palet af vestlige menneskerettighedsgrupper, der lagde pres på demokratiske regeringer i forhold til at tale dissidenternes sag og lægge vægt på promoveringen af internationale menneskerettigheder. Det virkede selvforstærkende på en udvikling, hvor demokrati og menneskerettigheder fik større plads i amerikansk og vest-europæisk udenrigspolitik, der allerede havde spillet en afgørende rolle med støtte til de kræfter, der indførte demokrati i Portugal i 1974 (Kagan 2015). Det blev startskuddet til den tredje demokratibølge, der så antallet af demokratier vokse fra 33 i 1974 til 40 i 1984, 73 i 1994 og 85 i 2004 (Ourworldindata.org).

Denne periode dækker naturligvis også over kommunismens fald og demokratiseringen af de central- og østeuropæiske lande. Her fik menneskerettighedskonventioner – nu mest i form af den europæiske af slagsen, der også indgik i EU's grundværdier som led i de såkaldte Københavnerkriterier – også en væsentlig betydning for, at disse stater entusiastisk valgte et vestligt liberalt demokrati som styreform.

Det forhold, at de liberale dele af den 'internationale retsorden' står stærkest i perioder hvor de bliver fremmet af en gruppe stater, der står på de øverste trin af den geopolitiske magtskammel, er ingen tilfældighed. Det viser, at udbredelsen og accepten af disse værdier først og fremmest afhænger af, at de bliver aktivt fremmet og understøttet af stater og alliancer af stater med global gennemslagskraft, når det kommer til økonomisk og militær formåen samt 'soft power' forstået på den måde, at deres værdier opleves

 Opleves demokratiet derimod som ineffektivt, uregerligt og i forfald, og kan demokratiet ikke levere de offentlige goder så som job, materiel fremgang, sikkerhed og identitet, som befolkninger efterspørger i mindst ligeså høj grad som frihed og folkestyre, vil autoritære alternativer pludselig fremstå mere attraktive.

som efterstræbelsesværdige af andre stater og befolkninger.

Opleves demokratiet derimod som ineffektivt, uregerligt og i forfald, og kan demokratiet ikke levere de offentlige goder så som job, materiel fremgang, sikkerhed og identitet, som befolkninger efterspørger i mindst ligeså høj grad som frihed og folkestyre, vil autoritære alternativer pludselig fremstå mere attraktive

Det så vi i den hidtidigt mest markante demokratiske bølgedal, der startede i 1920'erne og kulminerede i starten af 1940'erne, hvor antallet af demokratier blev mere end halveret fra 21 til 9, og hvor fascismen fik fodfæste i Spanien, Italien og Tyskland og (sammen med kommunismen) folkelig opbakning i mange andre europæiske stater.

Da fascismen var overvundet, og dens glansbillede og tomme løfter om national storhed brutalt var blevet udslukket, skulle der kun gå 3 år, før antallet af demokratier i 1948 lå på 23 og dermed var højere end i starten af 1920'erne.

Dermed bliver det afgørende parameter for demokratiets globale gennemslagskraft ikke vedtagelsen og ratificeringen af nye menneskerettighedskonventioner, men derimod de liberale demokratiers geopolitiske styrke og gennemslagskraft samt deres vilje til både at fastholde denne

styreform på hjemmebane og påvirke lande i transition i demokratisk retning på udebane.

Hertil skal lægges geopolitiske og kulturelle faktorer. Både de sydeuropæiske og de central- og østeuropæiske lande har en kulturel og geografisk nærhed til Vesteuropa, som gjorde det naturligt at orientere sig mod disse naboers demokratiske styreform. En styreform, der samtidig forekom som den ubestridt mest succesfulde på verdensplan, hvor der intet seriøst og succesfuldt alternativ til det liberale demokrati var.

Disse faktorer bør føre til skepsis over for, i hvilket omfang en ny demokratiseringsbølge vil opstå i lande, der på grund af kulturelle og geopolitiske faktorer ikke er lige så påvirkelige som solstrålehistorierne. Særligt hvis disse lande samtidig lider af svage institutioner, omfattende korrupsion, borgerkrig, og/eller en underudviklet økonomi, der i sig selv gør demokratisering usandsynlig.

Omvendt synes det også klart, at såfremt særligt USA og Vesteuropa opgiver at projicere egne værdier på den internationale arena, vil alternative og mere autoritære modeller udfylde det efterladte vakuum og forstærke tendensen i retning af færre demokratier og yderligere erodering af fundamentale frihedsrettigheder. Måske særligt i de lande uden for Vestens umiddelbare geografiske nærhed, hvor betingelserne er tilstrækkeligt gunstige til, at en målrettet indsats rent faktisk vil kunne betyde forskellen mellem et relativt frit demokrati og et dysfunktionelt og illiberalt af slagsen.

Der er god grund til at frygte, at de langsigtede konsekvenser af en sådan udvikling vil medføre, at Steven Pinker vil skulle ændre drastisk på sine tal og grafer og

Ud over retsstatsprincipper er et leve dygtigt demokrati også dybt afhængigt af et velfungerende civilsamfund, hvor folkelige, religiøse og politiske bevægelser kan dannes og udfolde en række demokratiske og kulturelle kerneaktiviteter.

skrive en langt mindre optimistisk efterfølger om 10, 20 eller 30 år.

Spørgsmålet er så, hvad denne verdens liberale demokratier kan gøre konfronteret med en ny og usikker verdensorden, hvor det liberale demokratis normative hegemoni er på retur? En nødvendig forudsætning er, at USA vedbliver med at være en militær, økonomisk og kulturel supermagt – og et liberalt demokrati. Det kræver også, at EU i langt højere grad formår at genfinde en model, der understøtter europæisk vækst, dynamik og optimisme, og fremstår som en attraktiv model snarere end en dysfunktionel anakronisme.

Såfremt Vestens indflydelse ikke blot falder relativt i takt med at andre lande bliver mere velstående, men også absolut, er prognoserne for at vende den negative udvikling særdeles usikre.

Foringelser på hjemmebane

På hjemmebane er det karakteristisk, at verdens liberale demokratier er blevet mindre liberale. Blandt alle EU-lande (plus Norge og Island) er der med to undtagelser sket en forringelse i beskyttelsen af pressefrihed over de seneste tre år, og tendensen går længere tilbage (RSF 2016). Samtidig har Europa-Kommissionen indgået en frivillig aftale med Tech-giganter som Facebook, Twitter og Google om, at disse skal fjerne 'hadsk' materiale fra deres platforme inden for 24 timer, hvilket de facto har medført en væsentlig indskrænk-

ning af den frie meningsudveksling på de platforme, hvor den offentlige debat rent faktisk foregår.

I Danmark har den nuværende regering brudt med godt 70 års tradition for – med enkelte undtagelser – at tillade ekstreme og ikke-demokratiske ytringer og har forslået en række tiltag, der bl.a. skal kriminalisere udtrykkelig billigelse af strafbare handlinger som led i religiøs oplæring, deling af terrorpropaganda på internettet, hån, skældsord og fornærmelig tiltale mod personer i offentlig tjeneste, blokering af ekstremistisk materiale på internettet. Et paradigmeskift fra kursen under den kolde krig, hvor kommunister og nazister havde frit lejde i forhold til at udfordre demokratiet med deres totalitære holdninger.

Læg hertil de omfattende tiltag, som både EU og USA har vedtaget i kampen mod terror siden 2001 i form af elektronisk masseovervågning og i nogle tilfælde torturlignende metoder, og det bliver klart, at den politiske kultur er blevet ændret i mere repressiv retning i den demokratiske del af verden. Selvom både USA og alle EU-lande fortsat er liberale demokratier, er det klart, at såfremt den nuværende udvikling fortsætter i et årti eller to, vil flere lande rykke fra kategorien af 'frie' til 'delvist frie'.

I udenrigspolitikken er det også klart, at både USA og EU fører en mere tilbagetrasket og mindre offensiv værdipolitik end tidligere. Obamas tøvende og tvetydige respons til den iranske befolknings protester efter det omstridte iranske præsidentvalg i 2009, og EU's manglende gennemslagskraft over for den ungarske præsident Orbáns erodering af det ungarske demokrati er gode eksempler.

Et sådant taktisk tilbagetog på værdipolitikken er på sin vis forståeligt, eftersom

mulighederne for at sætte sig igennem og opnå succes er mindre end tidligere. Men det er også klart, at det kan få uoverskuelige konsekvenser, hvis selv de demokratiske nærområder oplever et tilbageslag for liberale værdier. Hvor længe kan EU eksempelvis holde til, at dets flygtninge- og immigrationsspørgsmål afhænger af velviljen hos en stadig mere autoritær Erdogan?

Hvad betyder det for den værdimæssige orden i Europa, hvis lande som Ungarn og Polen gradvist udskifter det liberale demokrati med mere autoritære modeller samtidig med, at disse lande finder rent nationale løsninger på de brændende europæiske spørgsmål, hvor EU forekommer handlingslammet? I så fald vil vi måske risikere en situation, hvor det lige pludselig er borgerne i Vesteuropa, der kigger misundeligt mod øst snarere end omvendt. Med en paneuropæisk tillidskrise til det liberale demokrati som mulig følge.

I denne kritiske situation er der meget, der taler for, at Vesten sammen med allierede bør føre en international værdipolitik, der er langt mere fokuseret og afgrænset tematisk og geografisk set, men samtidig langt mere offensiv på de fronter, hvor kampen skal udspilles. I forhold til udbredelsen og konsolideringen af menneskerettigheder bør man således fokusere på lande og regioner, hvor der er størst sandsynlighed for at gøre en forskel.

Menneskerettighedssituation i Eritrea og Somalia bør kritiseres, men sandsynligheden for at skabe et bare nogenlunde succesfuldt demokrati er forsvindende lille, og derfor bør ressourcerne snarere bruges andre steder, hvor jorden er mere frugtbar. Samtidig bør der konceptuelt og tematisk fokuseres langt mere på indhold

frem for kvantitet. Man bør opgive den sloganorienterede menneskerettigheds politik, herunder ideen om udelelighed og alle rettigheders ligeværd. Konkret bør man i fællesskab udpege nogle tematiske fokusområder, som både afspejler de områder, hvor de største udfordringer ligger, og hvor der kan høstes de største 'meta-effekter', der understøtter andre positive afledte effekter, det være sig institutionelt og økonomisk.

Retsstatsprincippet

Her bør retsstatsprincipper (rule of law) stå højt på listen. Selv i ikke-demokratiske lande kan uafhængige domstole betyde en afgørende forskel i forhold til at indføre et minimum af 'checks and balances', der kan yde borgere og civilsamfund en vis beskyttelse mod et ikke-repræsentativt regime.

Der er også en række pragmatiske grunde til, at autoritære regimer kan tolerere et retsvæsen med en vis grad af uafhængighed. Dommere er ikke politikere, og dermed udgør retsvæsenet ikke en politisk konkurrent, der kan udfordre og på sigt overtage et regimes magtposition, sådan som eksempelvis konkurrerende politiske partier og bevægelser kan. Endvidere har en retsstat stor økonomisk betydning i forhold til at tiltrække og fastholde investeringer, tilskynde værdiskabelse og iværksætterier m.v., hvilket kan medføre, at selv autokrater, der ikke kun tænker på at berige sig selv og deres nærmeste, kan have et incitament til at understøtte en vis grad af retsstatsprincipper.

Ud over retsstatsprincipper er et levedygtigt demokrati også dybt afhængigt af et velfungerende civilsamfund, hvor folkelige, religiøse og politiske bevægelser kan dannes og udfolde en række demokratiske

og kulturelle kerneaktiviteter. Ud over kulturelle og religiøse udfordringer har manglen på velfungerende civilsamfund givetvis været en af forklaringerne på det arabiske forårs eklatante fiasko. For uden et civilsamfund at falde tilbage på var det logiske udkomme af at fjerne diktatorer at nye tog over, eller at man orienterede sig mod religiøs ekstremisme, klaner eller stammer, når samfundets bærende institutioner var opløst til fordel for kaos.

Forskellen på Tjekkoslavakiets fløjlsrevolution og Egyptens overgang fra diktatur til demokratisk islamisme og retur er slående, for slet ikke at nævne Libyens nær totale sammenbrud. Et civilsamfund kræver respekt for ytrings-, forenings- og forsamlingsfriheden, netop den vifte af rettigheder, som ethvert ikke-demokratisk regime frygter mest. Dermed er det også klart, at skabelsen af et civilsamfund vil møde langt større modstand end skabel-

sen af et uafhængigt retsvæsen. For støtter et ikke-demokratisk regime skabelsen af et civilsamfund, er det med stor sandsynlighed ved at save dets egen gren over. Men med støtten til civilsamfund vil man øge chancen for at skabe grobund for en fredelig og ny demokratisk regering med udspring i civilsamfundsorganisationer, som vil orientere sig mod Vesten snarere end andre globale spillere.

Med en mere fokuseret og afgrænset international værdipolitik vil Vesten kunne føre en mere offensiv én af slagsen på de udvalgte områder, som er afgørende for, at liberale værdier fortsat får plads i den internationale verdensorden. Om det er nok til at sikre videreførelsen af den liberale guldalder for ligeså mange nye generationer, som har nydt godt af den hidtil, er dog umuligt at spå om.

○ ○ ○